

הואיל משה

פרשת האזינו
שנת תשפ"ה

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

אמנם רש"י ז"ל כתב (שם) דרבי מאיר דס"ל דהאדם מרבה עכו"ם לית ליה דרבי שמעון דס"ל במסכת יבמות (דף ס"א.) דקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל דאתם קרוין אדם ואין עכו"ם קרוין אדם, ולפי"ז לרבי שמעון דס"ל דאדם ממעט עכו"ם והך קרא דאשר יעשה אותם האדם וחי בהם ממעט ג"כ עכו"ם, ושפיר לדידיה דקיי"ל כוותיה שפיר פירש"י דקרא דוחי בהם קאי על עוה"ב.

ולפי"ז לא קשה דדברי רש"י המה נגד הגמ' הנ"ל דדרשינן וחי בהם ולא שימות בהם, די"ל דהנך דדרשו כן אזלי בשיטת ר"מ הנ"ל דהאדם מרבה עכו"ם, ממילא ע"כ דהקרא דוחי בהם קאי דוקא על עוה"ז ושפיר דרשינן וחי בהם ולא שימות בהם, ורש"י בחומש פי' אליבא דהלכתא דקיי"ל כר"ש דקברי עכו"ם אינם מטמאין באהל משום דאדם ממעט עכו"ם, וממילא קאי שפיר הך קרא דוחי בהם על עוה"ב עכ"ד.

ולכאורה יש להביא ראיה דעכו"ם קרוים אדם, דאיתא במסכת סוכה (דף כ"ט:) דלולב הגזול פסול, והטעם איתא (דף מ"ג.) דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', משלכם להוציא את השאול ואת הגזול. והקשו בתוס' (דף ל.) דלמ"ל קרא דאינו יוצא בגזול, תיפ"ל דאינו יוצא משום דהו"ל מצוה הבא בעבירה עכ"ק.

ותי' בשו"ת חלקת יואב (חאו"ח סי' כ"ז), דהנה בשו"ת חכם צבי (סי' כ"ז) כתב לתרץ מה שתמה המהרש"ל על הרמב"ם שכתב דגזילת וגניבת העכו"ם אסורה בלאו כמו של ישראל, ותמה ע"ז המהרש"ל הלא התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה, שלא יהא רכוש ישראל כגזול, ולא למנוע רכוש עכו"ם מליגזל, וכתב עליו החכ"צ, דאטו אזהרת גזל עכו"ם הוא משום איסור מה שנגזל מהעכו"ם, וכי הרמב"ם סבר שהנכרי נצטווה שלא יניח את ישראל לגזולו או לגנוב ממנו, והלא אנחנו נצטוינו שלא לעשות מעשים מכוערים, ולא יהא אלא גונב על מנת למיקט או על מנת לשלם תשלומי כפל אף שאינו מתכוון לגנוב, ולא עוד אלא שמתכוון לטובת הגנב, עכ"ז נצטוינו אנחנו שלא להרגיל עצמו לגנוב, וכן מצינו באיסור מצור על העיר של עכו"ם וכן באיסור צער בעלי חיים ואיסור כל תשחית וכדומה, שאין האיסור בעבור הפועל, אלא בעבורינו אנחנו הפועלים כדי לקנות בנפשינו דעות אמיתיות ומדות טובות וישרות לזכותינו לטוב לנו עיי"ש.

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי': ואיתא במדרש רבה (פרשה י"א), הלכה אדם מישראל שהיה חושש באזנו מהו שיהא מותר לרפאותו בשבת, כך שנו חכמים כל שספק נפשות דוחה את השבת וכו' עיי"ש, וצ"ב שייכות שאלה זו לפרשתנו.

והנבס"ד, דאיתא במסכת יומא (דף פ"ה.), וכבר היה ר' ישמעאל ור' עקיבא ור' אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך ולוי הסדר ורבי ישמעאל בנו של ראב"ע מהלכין אחריהן, נשאלה שאלה זו בפניהם, מנין לפקוח נפש שדוחה את השבת, נענה רבי ישמעאל ואמר אם במחותרת ימצא הגנב וכו', נענה רבי עקיבא ואמר וכי יזיד איש על רעהו וגו', נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר, ומה מילה שהיא אחד מרמ"ח איברים שבאדם דוחה את השבת ק"ו לכל גופו שדוחה את השבת וכו', א"ר יהודה אמר שמואל, אי הואי התם הוה אמינא דידי

עדיפא מדידהו (דכתיב ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם וגו'), וחי בהם ולא שימות בהם, אמר רבא, לכלהו אית להו פירכא לבר מדשמואל דלי"ל פירכא וכו', דאשכחן ודאי פיקוח נפש דדוחה שבת, אבל ספק פיקוח נפש לא שמעינן מינה דמחללין עליו את השבת, ודשמואל לית ליה פירכא (דכתיב אשר יעשה האדם המצות שיחיה בהם ודאי ולא שיבוא בעשייתה ליה ספק מיתה אלמא מחללין על הספק) עיי"ש.

והטעם דאיך תנאי לא ילפי מדרשת שמואל, י"ל משום דהם לא דרשי דוחי בהם קאי אחיי עוה"ז, אלא לחיי עולם הבא וכמש"כ רש"י עה"ת (ויקרא י"ח-ה) בפירושא דהאי קרא וחי בהם לעוה"ב, שאם תאמר בעוה"ז והלא סופו הוא מת, עיין שם ברש"י, ומשו"ה לא דרשי מינה למילף דפיקו"נ דוחה שבת.

אך בספר פרדס דוד (פרשת בלק) כתב דדבר זה תליא בפלוגתא דתנאי, דבמסכת סנהדרין (דף נ"ט.) איתא, היה רבי מאיר אומר, מנין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול, שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול עיי"ש, ולפי"ז דהך קרא קאי גם על עכו"ם א"כ אין יכולים לומר דוחי בהם קאי על עוה"ב, דהרי איתא בירושלמי, שאל אנטיגנוס לרבי מה אני לעוה"ב, א"ל ומה אם פסח וכו' אזיל וגזיר נפשיה, וא"כ אי נימא דהך קרא דהאדם מרבה עכו"ם, ע"כ דקאי על עוה"ז ולהורות לנו וחי בהם ולא שימות בהם.

וכן כתב הרש"ל במסכת ב"ק (פ"י ס"י כ'), וכן כתב החינוך (מצוה רכ"ט) לענין גזל עכו"ם וז"ל, ועוד אפשר לומר שכוונתם ז"ל בהרחיקם זה כדי שלא ירגיל האדם טבעו בכך, כי גריעות יהיה בנפש בהרגילה במידות הפחותות והרעות והוא חבל חזק למשוך העון עכ"ל, ועיין ברמב"ם בפירוש המשניות עמ"ס כלים (פ"ד מ"ז) לענין איסור גזל עכו"ם שכתב וז"ל, והגעה לאדם תכונות רעות, ואלו הרעות כולן אשר ביאר השי"ת שהוא יתעב אותם, ויתעב עושה, אמר כי תועבת ה' אלקיך כל עושה אלה כל עושה עול עכ"ל.

ולכאורה קשה למה אמרינן דהוי מצהב"ע, ולא נימא דרשא לגזול משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, אך זה טעות משום דהוי עבירה שבין אדם לחבירו, ובעבירה שבין אדם לחבירו לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דרק בעבירה לשמים אמרינן עשה דוחה ל"ת וכמש"כ השאג"א בסוף הל' מצה, אולם כ"ז ניהא רק בסוכה גזולה מישראל, דבזה י"ל דכיון דהוא עבירה שבין אדם לחבירו לא אמרינן עשה דוחה ל"ת והוי מצהב"ע, משא"כ בסוכה גזולה מעכו"ם, לפי"ד החכ"צ ומהרש"ל והחינוך והרמב"ם הנ"ל דהאיסור דגזל עכו"ם אינו מצד עצמו רק משום שלא נרגיל עצמנו במדות רעות ונבוא לגזול גם מישראל, וא"כ זה לא הוי עבירה שבין אדם לחבירו, כיון דמצד העכו"ם אין בו איסור, ושוב אמרינן עשה דוחה ל"ת וליכא בזה מצהב"ע, ולפי"ז משום דהוי מצהב"ע הוי אמרינן דיצא, ולכן צריך הקרא דלכם לומר דעכ"ז לא יצא משום דל"ה לכם עכ"ד החלקת יואב בתוס' ביאור.

ובספר פתח האהל ערך הריגה (דף כ"ג. מדפ"ס) כתב, דזה אי גזל עכו"ם מותר או אסור, תליא בפלוגתא אי ס"ל עכו"ם קרויים אדם או לא, דלמאן דס"ל במסכת סנהדרין (דף נ"ט) דעכו"ם קרויים אדם, אז ס"ל גזל עכו"ם אסור, ולמאן דס"ל במסכת יבמות (דף ס"א) דעכו"ם אינם קרויים אדם אז ס"ל גזל עכו"ם מותר עיי"ש, ועיין בספר בנין דוד פרשת מקץ (אות נ"ח), ומדאיצטריך קרא דלכם משום גזל עכו"ם אסור, ע"כ מוכח מכאן דעכו"ם קרויים אדם.

אמנם אין ראיה מכאן דעכו"ם קרויים אדם, דיש לתרץ קו' התוס' דמצוה הבאה בעבירה לאו דאורייתא אלא מדרבנן, כמש"כ התוס' במסכת סוכה (דף ט) ד"ה ההוא, ועיין במהרש"א במסכת סוכה (דף ל): שכ"כ עיי"ש.

ובשו"ת ערוגת הבושם (תא"ר סי' קפ"ט) כתב, דזה אי מצהב"ע הוא מדאורייתא או מדרבנן, תליא אי ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין או אין מלמדין, דבמסכת סוכה (דף ט) ילפינן מהא דכתיב חג הסוכות תעשה לך, למעוטי גזולה, וגם מהא דכתיב גבי ציצית ועשו להם משלהם למעוטי גזולה, א"כ הו"ל ציצית וסוכה שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין עיי"ש, מבואר מזה דאי ס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין אז י"ל דבסוכה וציצית חיישינן למהב"ע, ובשאר המצות לא חיישינן למהב"ע מה"ת, משא"כ אי ס"ל מלמדין, אז י"ל דבכל המצות איכא פסול מצהב"ע מה"ת.

ובדברי תורה (שנה ד') כתב לבאר מה דאיתא בספרי (בפרשתן), עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה, רבש"ע, הרי עדי קיימין שנאמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, אמר לה הרי אני מעבירן שנאמר כי הנני בורא השמים החדשים וכו' עיי"ש, ויבואר עפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף מ"ה:) אמר שמואל, נקטעה יד העדים פטור, מאי טעמא דבעינן יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא וכו', ומי בעינן קרא כדכתיב, והתניא, מות יומת המכה רוצח הוא, אין לי (אי לא כתיב אלא יומת) אלא במיתה הכתובה בו (סיף), מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, ת"ל מות יומת המכה (ריבויא הוא) מכל מקום, ומשני שאני התם דאמר קרא מות יומת, וליגמור מיניה, ומשני משום דהוה רוצח (הנידון בבית דין) וגואל הדם (כלומר מיתה שגואל הדם ממיתו לרוצח שונג שיצא חוץ לעיר מקלטו) שני כתובין הבכ"א ואין מלמדין, רוצח הא דאמרן, גואל הדם מאי היא, דתניא גואל הדם ימית את הרוצח מצוה בגואל הדם, ומנין שאם אין לו גואל שבית דין מעמידין לו גואל, שנאמר בפגועו בו מכל מקום עיי"ש.

מבואר מזה דדוקא ברוצח וגואל הדם לא בעינן קרא כדכתיב, משא"כ בשאר מיתות האמורות בתורה בעינן קרא כדכתיב, וכיון דכתיב יד העדים תהיה בו בראשונה, לכך אם נקטע יד העדים וליכא יד העדים בראשונה פטור, ועפי"ז יובנו דברי הספרי, ששייב הקב"ה לכנסת ישראל הריני מעבירן לעדים שנאמר הנני בורא השמים החדשים, ובהיות כן תהא כנסת ישראל פטורה מן הדין דהו"ל כנקטעה יד העדים דפטור עכ"ד, מבואר מזה דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין.

ובזה יבואר שאלת המדרש, דכיון שאמר הכתוב האזינו השמים ואדברה וגו', ולכאורה היאך נישא פנינו לעתיד לבוא והרי העדים קיימים, והתשובה לזה דהקב"ה יעבירן דהו"ל כנקטעה יד העדים דפטור דנקטינן כשמואל, דלא ילפינן מרוצח וגואל הדם, משום דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין, ומעתה ס"ל דמצהב"ע דרבנן, ולכן צריכין קרא דלולב הגזול פסול, וי"ל דעכו"ם אינן קרויים אדם, ומעתה קרא וחי בהם קאי על עוה"ב, ולא ילפינן מכאן דפק"נ דוחה שבת, ומעתה אין לנו לימוד דספק פיקוח נפש דוחה שבת, ומשו"ה נסתפק ועלה בשאלה זו ודו"ק.

ב) עוי"ל, עפי"מ"כ בספר כסף נבחר (בפרשתן) לבאר שייכות שאלת המדרש לקרא דהאזינו השמים, דאיתא במסכת יומא (דף פ"ה:) מניין לפקוח נפש שדוחה את השבת, נענה ר' אלעזר ואמר, ומה מילה שהיא (תיקון) אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם דוחה את השבת (לפי שחייבין עליו כרת לאחר זמן), קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת עיי"ש, ולכאורה יש להקשות דהיאך מצינו למילף ממילה, הא איתא במסכת נדרים (דף ל"ב:) גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ

ולחטיף דם ברית עיי"ש, ולפי"ז מיושב קושית התוס' דכיון דבדיעבד יוצא גם בלילה לא מקרי מעשהז"ג ולכן צריך קרא דאותו ולא אותה עכ"ד, ולפי"ז לא מוכח מקרא דאותו דמילה שלא בזמנה נוהג ביום ובלילה.

ובשו"ת נחלת יוסף או"ח (סי' כ"ח אות ה') כתב, דזהו רק למ"ד דמצהב"ע הוא דרבנן אז י"ל דל"ה זמן גרמא כיון דבדיעבד קיים המצוה, וצריכין קרא דאותו למעוטי נשים ממצות מילה, משא"כ למ"ד דס"ל מצהב"ע דאורייתא ואז בעשה המצוה אף בדיעבד לא קיים המצוה מכת מצהב"ע שפיר חשוב עיי"ז זמן גרמא עכ"ד, ולפי"ז תירוצו של האו"ח א"ש רק אי ס"ל מצהב"ע דרבנן.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דכיון דמכאן מוכח דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין, ולפי"ז ס"ל מצהב"ע דרבנן, ומעתה י"ל דלכן צריכין קרא דאותו כמש"כ האור חדש, ולפי"ז י"ל דס"ל מילה שלא בזמנה אינו נוהג אלא ביום, ולפי"ז קרא אם לא בריתי לא קאי על מצות מילה, ושפיר ילפינן ממילה דפיקוח נפש דוחה שבת, ולכן הביא הך הלכה כאן ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפ"מש"כ בספר ישמח משה (באופן השני) לבאר דברי המדרש, כי מתוך התשובה על המדרש כך שנו חכמים כל שספק נפשות וכו', מובן דהשאלה היתה דוקא על ספק פיקוח נפש, והיה השאלה אי דוקא פיקוח נפש ודאי דוחה את השבת או גם ספק.

ובתשובת הרשב"א (סי' תרפ"ט) נשאל, אם שוחטין לחולה שיש בו סכנה במקום שיש נבלה, והשיב, דזה תליא אי ס"ל דשבת דחוויה היא אצל חולה או הותרה, דאיתא במסכת פסחים (דף ע"ג), דאי ס"ל טומאה הותרה בציבור אז היכא דנטמא הכוס אפילו אם יש שם כוס אחר יותן לטהור מן הכוס הנטמא, משא"כ אי ס"ל טומאה דחוויה היא בציבור עיי"ש, ה"נ אי ס"ל שבת הותרה אצל חולה אז שוחטין לו אפילו אם יש לו נבלה, שלא אסרה תורה כלל מלאכת שבת אצל חולה, משא"כ אם הוא רק דחוויה עכ"ד הרשב"א.

וכתב הישמח משה, ונ"ל, דגם ספק נפשות אם דוחה שבת י"ל דתליא בזה אם דחוויה או הותרה, רק בנידון דידן הוא בהיפך בנידון דהרשב"א, דהיינו בנידון דרשב"א אם אמרינן שבת הותרה א"כ מקלינן לענין שבת, ואם אמרינן שבת דחוויה מחמרינן לגבי שבת, אבל בנידון דידן נראה להיפך, אם אמרינן הותרה מחמרינן לענין שבת ואם דחוויה מקלינן לענין שבת.

ואבאר זה, דהא אי נימא דהותרה שבת אצל חולה, היינו דלא ציוה על איסור מלאכת שבת במקום חולה שיש בו סכנה כלל, א"כ אין להוכיח דנפש מישראל חשוב יותר ממצות שבת, כיון דעל זה לא ציוה כלל באיסור שבת, ולא רצה

לא שמת, וא"כ י"ל דרק מילה גדול כוחה לדחות את השבת שהרי עליה העולם עומד, משא"כ בשאר אברים אין מחללין עליהם שבת, אמנם בגמ' (שב) איתא ופליגא דרבי אליעזר, דר' אליעזר דריש להאי קרא דקאי על התורה דאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, ולדידה דלא קאי קרא על מילה שפיר מצינן למילף ק"ו ממילה.

ואיתא במסכת ע"ז (דף ג.), דלעתיד לבוא יעמדו אומות העולם לפני הקב"ה ויטענו, ישראל שקיבלוה היכן קיימוה, אמר להם הקב"ה, אני מעיד בהם שקיימו את התורה, אומרים לפניו, רבש"ע, כלום יש אב שמעיד על בנו דכתיב בני בכורי ישראל, אמר להם הקב"ה, שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כולה, אומרים לפניו, רבש"ע, שמים וארץ נוגעים בעדותן שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתו וכו' עיי"ש.

והשתא מבואר, דכיון דאמר קרא האזינו השמים ואדברה וגו' היינו דהמה יהיו עדים בדבר כמש"כ רש"י"ל, וקשה היאך יוכלו להעיד הלא נוגעין בעדותן הן שהרי בזכות שמקיימים התורה המה קיימים, ועכצ"ל דאין העולם עומד בזכות התורה דהקרא אם לא בריתי וגו' קאי על המילה, ומהשתא אין ללמוד ממילה דפקוח נפש דוחה שבת, ולכן נסתפק בד"ז אם ספק נפשות דוחה שבת עכ"ד, וכ"כ בספר תורת משה להחת"ס (מה שדרש כבר מצוה שלו).

ועפ"י דרכו אפשר לומר באו"א, דעיינ בתוס' יו"ט במסכת נדרים (שב) שהקשה אהא דאמרינן דהפסוק אם לא בריתי יומם ולילה וגו' קאי על מצות מילה, דהא קיי"ל אין מלין אלא ביום, ואיך קאמר אם לא בריתי יומם ולילה עיי"ש, וכתב בספר חוט המשולש פרשת לך (שער המים) לתרץ, דאי ס"ל דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה א"ש, כיון דעכ"פ אשכחן מצוה זו גם בלילה דהיינו במילה שלא בזמנה, שפיר שייך לומר אם לא בריתי יומם ולילה וגו', משא"כ למ"ד דס"ל דמילה שלא בזמנה אינה נוהגת אלא ביום, א"א לומר דקאי על מילה עיי"ש.

ולכאורה יש להכריח כהמ"ד דס"ל דמילה שלב"ז נוהגת אף בלילה, דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט), דנשים פטורות ממ"ע דמילה, דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים, ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו התוס' דלמ"ל קרא דנשים פטורות, תיפ"ל דהוה מ"ע שהז"ג שנימול בשמיני ללידתו ונשים פטורות, וי"ל דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מעשהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום, וי"ל דאיתא כמ"ד התם דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה, עכ"ד, הרי לן דמילה שלב"ז נוהגת אף בלילה, וי"ל דהקרא אם לא בריתי קאי אמילה.

אך לפימש"כ בספר אור חדש (שב) לתרץ קושית התוס', דהנה הב"י ביור"ד (סי' רס"ב) כתב דאם מל בלילה אין צריך לחזור

יחב"ש להכביד עולו כ"כ ודרכיה דרכי נועם כתיב בה, אבל אי אמרינן דשבת דחוויה היא אצל חולה שיש בו סכנה, א"כ יש כאן מצות שבת רק דנדחית מפני נפש ישראל, א"כ ודאי מוכח דנפש ישראל חשוב יותר, דמי נדחה מפני מי, הוי אומר קטן נדחה מפני גדול, והוא סברא נכונה וברורה לדעתי בעז"ה.

והשתא נחזי אנן, אם ספק נפשות הרי יש כאן ספק אם יש כאן חילול שבת או לא, דאם יש כאן פיקוח נפש הא אין כאן חילול שבת הן אם דחוויה או הותרה, ואם אין כאן פיקוח נפש הרי יש כאן חילול שבת, וכן יש כאן ספק איבוד נפש אם לא יחלל, נמצא אי נימא דשבת הותרה אצל פיקוח נפש, הרי אין כאן הוכחה דנפש מישראל חשוב יותר ממצות שבת, הרי הספיקות שקולין הן, ספק חילול שבת ספק איבוד נפש ואין זה גדול מזה, ואין ספק דוחה לספק, ובודאי שב ואל תעשה עדיף, משא"כ אם אמרינן דחוויה, א"כ הרי מוכח דנפש מישראל חשוב יותר ממצות שבת, וא"כ כיון דיש כאן ספק חילול שבת וספק איבוד נפש, א"כ ודאי ראוי לומר דספק איבוד נפש דוחה לספק חילול שבת, דהרי אין הספיקות שקולין, ישראל חשוב יותר וספק זה גדול מזה, כנ"ל והוא סברא נכונה מאוד לענ"ד עכ"ד הישמח משה.

ואיתא במס' שבת (ג"פ) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, הזורע והחורש והקוצר והמעמר והדש והזורה וכו' עיי"ש, והרמב"ם בה' שבת (פ"ד ה"א) כתב וז"ל, מלאכות שחייבין עליהן סקילה וכתר במזיד או קרבן חטאת בשגגה, מהן אבות ומהן תולדות, ומנין כל אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, ואלו הן, החרישה והזריעה והקצירה והעימור והדישה והזריה וכו' עיי"ש, ודקדק התוס' יו"ט על שינוי הלשונות, דבמתני' נקט במנין המלאכות הזורע והחורש וכו' דזהו ע"ש האדם העושה אותן, ואלו הרמב"ם נקט החרישה והזריעה ע"ש עצם הפעולה עיי"ש.

ובספר גן דוד על מלאכת שבת (דף כ"ו. מדרש"ס) כתב ליישב, דנדוע פלוגתת המפ' אי המלאכה שנאסרה בשבת הוא איסור גברא כדי שישבות, וכל המלאכות המה עיקר איסור שלהם מטעם למען ינוח, או אם הוא איסור חפצא משום דהמלאכה גופה תועבה הוא, וזה תלוי בפלוגתת ר"ש ור"י אי מלאכה שאצל"ג חייב או פטור, דמאן דס"ל דמלאכה שאצל"ג פטור ס"ל דמלאכת שבת הוא איסור גברא, וכיון דמלאכת מחשבת אסרה תורה, לכן היכא שאין תכלית כוונתו למלאכה אף שנעשה המלאכה ממילא פטור, דאין על המלאכה איסור חפצא, ורק הוא מוזהר לשבות ואין חייב רק במתכוון לעשות המלאכה ושלא לנוח, והמ"ד דס"ל דמלאכה שאצל"ג חייב ס"ל דמלאכת שבת דאסרה התורה הוא איסור חפצא משום דהמלאכה גופה הוא תועבה, וע"כ אעפ"י שהוא אינו מתכוין לתכלית המלאכה, מ"מ כיון שהמלאכה נעשית ממילא חייב כיון דהמלאכה גופה תועבה והרי נעשית.

והנה המשנה נקט המכבה והמבעיר, כיבוי ואח"כ מבעיר, והרמב"ם נקט וההבערה והכיבוי, הבערה ואח"כ כיבוי, וכתב בספר ראש יוסף עמ"ס שבת (דף ג"ג) ד"ה ואפשר כי המשנה,

דהמשנה אזיל אליבא דר"ש דס"ל מלאכה שאצל"ג פטור, ומכבה אינו חייב אא"כ עושה פחם ע"מ להבעיר כדאיתא במסכת שבת (דף כ"ט), ומשור"ה תנן מכבה ומבעיר היינו לגלות שאינו חייב בכיבוי רק ע"מ להבעיר היינו בעושה פחם, אבל הרמב"ם דכתב בהל' שבת (פ"א ה"ז), כל העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה חייב עליה עיי"ש, וא"כ גם כשמכבה שלא על מנת להבעיר חייב, ע"כ היפך הסדר כדרך הרגיל מבעיר ואח"כ מכבה, לומר שאינו תלוי חיוב הכיבוי בהבערה עכ"ד, וכ"כ בספר מגן אבות, ועיין בשו"ת ערוגת הבושם חאו"ח (סי' ע"ט).

ולפי"ז שפיר מדוייק דברי המשנה והרמב"ם, דהמשנה דקאי אליבא דר"ש כדברי הראש יוסף הנ"ל, וא"כ סוברת דמלאכת שבת הוא איסור גברא, וע"כ נקט המשנה הזורע והחורש על הפועל, כי כל מלאכת שבת הוא איסור גברא ולא איסור חפצא, אבל הרמב"ם דס"ל דמלאכה שאצל"ג חייב, ולפי"ז ס"ל דאיסור שבת הוא איסור חפצא משום דהמלאכה גופה תועבה, ולכן נקט הזריעה והחרישה על הפעולה כי הוא איסור חפצא מצד שהמלאכה גופה תועבה עכ"ד.

והרא"ש במס' יומא (פ"ח סי' י"ד) כתב, שאלו את הראב"ד ז"ל, חולה שיש בו סכנה אם לא יאכל בשר, אם יש לפניו נבילה ואין שחוט אם לא שנסחט בשבת, כי יש אומרים מוטב שיעבור הוא על לאו דנבילה משיעברו אחרים על איסור סקילה וכו', ורבינו מאיר השיב בתשובה על זה והביא דמיון מאוכל נפש ביו"ט דשוחטין ביו"ט, דאיכא עשה ול"ת באיסור מלאכה, ומאכל נבילה דאין בה אלא לאו, או לומר לנכרי לנחור עופות דליכא אלא איסור דרבנן דאין שחיטה לעוף מה"ת, אלא כיון דהתורה התירה לנו אוכל נפש ביו"ט הוה לדידן כל אוכל נפש ביו"ט כמו בחול, והכי נמי כיון שהתירה תורה פיקוח נפש הוי כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה כאלו עשאה בחול, והיכא דאיכא תרי איסורי מאכלילין אותו הקל, ושחוטת המאכל מותר אבל הנבילה המאכל עצמו אסור ואריה רביע עלה עיי"ש.

ובמחצית השקל שו"ע או"ח (סי' ש"ח סק"ט) כתב לבאר מה שכתב הרא"ש אבל נבילה המאכל עצמו אסור, דהוקשה ליה להרא"ש בדברי המהר"ם, דכמו דשבת הותרה הוא אצל החולה מהקרא וחי בהם, ה"נ נבילה ושאר איסורין הותרו לגבי חולה, וא"כ אכתי מאי עדיפותא לשחוט בשבת מלהאכילו נבילה, ולכך הוסיף הרא"ש דבנבילה המאכל עצמו אסור, רצ"ל דנבילה כיון שעכ"פ הוא איסור לאחריני ואין האיסור תלוי בזמן, מוליד הוא גנאי בנפש אף שהותר לחולה, וכמש"כ הרמ"א בירוד' (סי' פ"א סעיף ד') דאפילו מינקת ישראלית לא תאכל דברים האסורים וכן התינוק בעצמו, אף שהוא היתר גמור לתינוק ולמינקת חולנית, כי כל זה מזיק לתינוק בזקנותו, ועיין בש"ך (שם ס"ק כ"ו), משא"כ איסור שבת שתלוי בזמן אם עושה בהיתר אינו מוליד גנאי, ולכן מוטב לחלל שבת מלהאכילו נבילה, וכה"ג חילקו התוס' במסכת חולין (דף ה') ד"ה צדיקים, לענין דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, דזה דוקא במידי דאכילה שגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור עיי"ש.

אך כ"ז נכון דוקא אי לא נקטינן להכלל דמי איכא מידי וכו', ושפיר משכחת לה דמפרכסת אסורה לב"נ אף שלישראל מותר והיה בכך דין ברירה, אך לפי"מ דאיתא שם אמר רב פפא הוה יתיבנא קמיה דראב"י, ובעי דאימא ליה מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ולא אמרי ליה דאמינא הא טעמא קאמר, תניא דלא כראב"י, הרוצה לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית בשר מבית שחיטתה ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה וממתין לה עד שתצא נפשה ואוכלו אחד עובד כוכבים ואחד ישראל מותרין בו עיי"ש, וכיון דנקטינן דליכא מידי דשרי לישראל ואסור לב"נ, ומכיון דלישראל שרי לב"נ נמי שרי, ולפי"ז לא היה בידם תחבולה הנ"ל לקיים את השבת.

ובספר בית האוצר (מערכת א' אות כ') כתב לתרץ קושית המפ' הנ"ל, ד"ל דעשו מלאכה שאצל"ג, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכמבואר במסכת חגיגה (דף י'), ועכ"פ לענין מצות הבן נח דכתיב רק יום ולילה לא ישובתו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאצל"ג שפיר לא הוי שביתה כיון דהוי מלאכה עיי"ש.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלאכה שאצל"ג פטור, א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאצל"ג, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישובתו, אבל למ"ד דמלאכה שאצל"ג חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאצל"ג, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאצל"ג דהלא חייבים על מלאכה שאצל"ג.

ואיתא במסכת ברכות (דף כ"א), אמר רב יהודה אמר רב, מניין לברכת התורה לפני מן התורה, שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו (כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל אני אברך תחילה ואת ענו אחרי אמן כי שם ה' אקרא בברכה הבו גודל לאלקינו באמן) עיי"ש, ולפי"ז כתב בספר צנצנת מנחם (מאמר א'), דמכאן יש להוכיח דעכו"ם אסור בלימוד התורה, דאיתא במסכת מנחות (דף מ"ז), כל מצוה שכשירה בעובד כוכבים, בישראל אין צריך לברך (דאין יכול לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו, דהא עובד כוכבים נמי כשר בה) עיי"ש, ומעתה ממה שמברכין ברכת התורה על התורה, מוכרח דעכו"ם אסור בלימוד התורה, דאילו היה מותר לעכו"ם ללמוד תורה לא הו"מ לברך ברכת התורה עכ"ד, וכ"כ בספר ישמח משה (פרשת קרח) ד"ה ברש"י הליבשן טליתות עיי"ש.

והתוס' במסכת חולין (דף ל"ג) ד"ה אחד הקשו, מהא דעכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה, נימא מי איכא מידי דישאל שרי ולעכו"ם אסור עיי"ש, ובספר עיר דוד (אות שמ"ב) כתב, דאכן הא מילתא דעכו"ם אסור בלימוד התורה תליא בפלוגתא דר"ש ור"מ, דאליבא דר"מ דדריש דנכרי העוסק בתורה הרי הוא ככה"ג, לדידיה שפיר רשאי נכרי ללמוד תורה משום דליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, משא"כ לר"ש

ובשו"ת בית שערים חאו"ח (סי' קי"ב) כתב לבאר דברי הרא"ש באופן אחר, והיא דלא שייך גדר הותרה רק באיסורין שאינן איסור חפצא אלא איסורא אנברא רמי, משא"כ בנבילה ושאר איסורים כיו"ב שהם איסורי חפצא, דנהי שמתורים לחולה מ"מ הרי לאחריני אסורים, וא"כ אע"ג דפקע איסור גברא מיניה אצל החולה אבל איסור החפצא שבו לא פקע דהרי סוכ"ס אכתי אסור לאחריני, וא"כ לא שייך ביה גדר הותרה כיון דהאיסור חפצא שבו לא הותרה, וזהו שכתב הרא"ש דאין להקשות על המהר"ם דהרי גם נבילה הותרה בפיקוח נפש, דיש לחלק דשאני נבילה שהיא גופה אסור והו"ל אריה רביע עלה לגבי אחריני משו"ה לא שייך ביה הותרה רק דחוויה עיי"ש, מבואר מדבריו דרק גבי איסור גברא שייך גדר הותרה, משא"כ גבי איסור חפצא לא שייך גדר הותרה רק דחוויה.

ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קמ"ב) ד"ה וגם שכתב כתב וז"ל, וגם יש לומר דבאמת דין דחוויה או הותרה באיסורים לצורך פיקוח נפש, יש לומר דתליא בפלוגתא אחרת, דאם האיסורים הם רק איסור גברא כדעת הריטב"א (דפי"ב דנדרים) וסייעתו, א"כ כיון דבמקום פיק"נ אין עליו איסור הוי הותרה, אבל אם האיסורים הוה איסור חפצא כדעת כמה פוסקים הוי רק דחוויה, ועיי"ן ברא"ש פרק יוהכ"פ בשם הר"מ במש"כ לחלק בין איסור שבת לאיסור נבילה דמוכח כסברא זו עכ"ל.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח), אמר ריש לקיש, עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישובתו (ודריש לא ישובתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישובתו אהנך ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש, ונודע קושית המפ', הא האבות קיימו כל התורה דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח), אמר רב, קיים אברהם אבינו כל התורה כולה (עד שלא ניתנה), שנאמר בפרשת תולדות (פרשה כ"ו-ה) עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרת מצותי חקותי ותורתי עיי"ש, ושבת ג"כ בכלל, והיאך שמרו השבת הא לא נצטוו עליה ואסור להם לשבות כיון דקודם מ"ת היה להם דין ב"נ עכ"ק.

ובספר חתן סופר (שער התפילה פ"ו בתשובה שבשולי הגליון אות ד') כתב לתרץ, דאיתא בחולין (ל"ג), אמר רב אחא בר יעקב, שמע מינה מדריש לקיש (דאמר דמשנתן הקנה הוי הריאה כמנחא בדיקולא וראוי לאכילה) מזמנין ישראל על בני מעיים ואין מזמנין עכו"ם על בני מעיים, מאי טעמא, ישראל דבשחיטה תליא מילתא כיון דאיכא שחיטה מעלייתא אישתרי להו, עכו"ם דבנחירה סגי להו ובמיתה תליא מילתא הני כאבר מן החי דמי עיי"ש, ולפי"ז י"ל דהם עירבו קודם השבת בשר שחוטה בבשר מפרכסת, וביום השבת עמדו לברר זה מתוך זה, וממנ"פ אם היה דינם כישראל לא היה בכך חילול שבת שלא היה אוכל מתוך הפסולת, כיון שגם בשר המפרכסת כשירה לאכילה, ואילו היה דינם כב"נ שפיר הוה ליה ברירה בהוצאת הבשר שחוטה מתוך המפרכסת, דהמפרכסת אסורה להם באכילה, וממילא הוה ליה מלאכת בורר בידים ולא שמרו את השבת עכ"ד.

וכנ"ל, ואי דהוי רק עד אחד, הא כיון דיאמרו דלא קבלנו את הברית, א"כ דינא כב"נ, וסגי בעד אחד, משא"כ במסכת ע"ז דהטענה הוא ישראל שקבלוה היכן קיימוה, א"כ כיון דקבלוה ורק העדות הוא על הקיום והוין ישראל, שפיר צריך שני עדים עכ"ד.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ז), אשכח רב יעקב בר אבא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב, בן נח נהרג בדיין אחד, ובעד אחד שלא בהתראה, וכו', מנהני מילי, אמר רב יהודה, דאמר קרא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, אפילו בדיין אחד, מיד כל חיה אפילו שלא בהתראה, אדרשנו ומיד האדם אפילו בעד אחד עיי"ש.

ובספר כרם חמד (פרשת פינחס) העיר, מהא דכתיב בפרשת בראשית (פרשה ט-י) שופך דם האדם באדם דמו ישפך וגו', וכתב רשיו"ל עה"פ באדם דמו ישפך וז"ל, אם יש עדים המיתוהו אתם עכ"ל, וכן כתב בתרגום אונקלוס דישוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דיניא דמה יתשד, וכ"כ בתרגום יונתן, ועיין באבן עזרא, וכ"כ בחינוך (מצוה קצ"ב) דב"נ נהרג בב' עדים עיי"ש, והרי כבר נפקא ליה דבעי עדות בב"נ מקרא הנ"ל אדרשנו מיד כל האדם, ובמנחת חינוך (שם) ובספר העמק דבר העירו, דהרי בגמ' משמע דבב"נ סגי בעד אחד, ואלו כאן כתבו רש"י והתרגום דבעי ב' עדים, ועיין בספר שער משפט על חו"מ (סי' ת"ח), ובספר מנחת סולת (מצוה קצ"ב), ובספר מנחה חדשה מצוה נ"א (אות י"ז) עיי"ש.

וכתב הכרם חמד, די"ל דלפני"מ דדרשינן מקרא אדרשנו מיד כל האדם לדון בב"נ על פי עד אחד, תו לא איצטריך קרא דשופך דם האדם וגו' להצריך עדות, וי"ל דקרא דשופך דם האדם וגו', אתיא לדרשת ר' אלעזר במסכת יבמות (דף ס"א:) דכל מי שאינו עוסק בפו"ר כאלו שופך דמים, דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך, וסמיק ליה ואתם פרו ורבו, בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממעט הדמות עיי"ש.

והרמב"ן עה"ת פרשת נח (פרשה ט-י) עה"פ ואתם פרו ורבו וגו' כתב וז"ל, ורש"י כתב לפי פשוטו, הראשונה לברכה וכאן לצווי, ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפו"ר לשופך דמים, והמדרש הזה לא הוציאו אותו אלא מן הסמוכים עכ"ל, וכ"כ בספר אהל דוד עמ"ס יבמות (שם), דתליא אי דרשינן סמוכין או לא, דבן עזאי ס"ל דדרשינן סמוכין במסכת יבמות (דף ד'), לכן ס"ל דאם אינו עוסק בפו"ר כאילו שופך דמים, אבל למ"ד דלא דרשינן סמוכין אינו כאילו שופך דמים עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דדרשינן סמוכים, א"כ י"ל דקרא דשופך דם האדם וגו' אתיא למדרש סמוכין דמי שאינו עוסק בפו"ר כאלו שופך דמים, ועדות בב"נ נפק"ל מקרא אדרשנו מיד כל האדם, וי"ל דבב"נ סגי בעד אחד, משא"כ אם ס"ל לא דרשינן סמוכין, א"כ אתיא קרא דשופך דם האדם וגו' דבעינן בב"נ ב' עדים.

דס"ל אתם קרויין אדם ולדידיה נכרי אסור בלימוד התורה ולא ס"ל להאי כללא דמי איכא מידי וכו', ויתכן שיהא אסור לעכו"ם אפילו במילתא דשריא לישראל עיי"ש.

ובזה נבוא לביאור שייכות שאלת המדרש, כיון דכתיב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו, ומינה ילפינן דצריכין לברך ברכת התורה, ועכצ"ל דעכו"ם אינו רשאי לעסוק בתורה, דל"ל להך כללא מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ולפ"ז י"ל דהאבות שמרו את השבת כמה שעירבו בשר שחוטה בבשר מפרכתג וכנ"ל, ומעתה י"ל דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב, ולפ"ז אסור שבת הוא אסור חפצא, ולפ"ז ס"ל דשבת דחוויה הוא אצל חולה, ומעתה ראוי לומר דספק איבור נפש דוחה לספק חילול שבת, ולכן הסמיק הך הלכה כאן ודו"ק.

ד) עוי"ל, דרשיו"ל כתב וז"ל, האזינו השמים, שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים, וכן ותשמע הארץ, ולמה העיד בהם שמים וארץ, אמר משה אני בשר ודם, למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית, מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם וכו' עיי"ש.

והקשה בספר מאמר אברהם (בפרשתן), ממה דאיתא במסכת ע"ז (דף ב'), לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר, למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו וכו', ובאים העכו"ם ואומרים לפני הקב"ה, רבש"ע, ישראל שקיבלוה היכן קיימוה וכו', אמר להם הקב"ה, שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כולה, אומרים לפניו, רבש"ע, שמים וארץ נוגעים בעידותן, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ואמר ר"ש בן לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובהו וכו' עיי"ש, ולפ"ז מה הועיל משה בעידותן כיון דהם נוגעין בעידותן עכ"ק.

וכתב בספר מתנה טובה (עמ"ס שבת) בפתיחה ליישב, עפימש"כ המהרש"א (ד"ה שמים), דלכאורה לא הוה שמים נוגע בעדות דהרי לא כתיב אלא ארץ יראה ושקטה, אבל שמים לא יראה, ומתריך דאפי"ה הוה שמים רק עד אחד והרי צריך שני עדים עיי"ש, והטעם דהשמים לא הוה נוגע י"ל, דהרי אי לא יקבלו בני ישראל את התורה אז הוה התורה נשאר בשמים, וא"כ ממנ"פ לא היה שום דבר שהשמים יפחוד מזה, והנה קיי"ל דבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד.

ומעתה א"ש, דהזמנים להיות עדים בדבר, שאם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו את הברית וכו', דאין לומר דהשמים והארץ נוגעין בעדותן, דז"א דהלא השמים לא הוה נוגע

ובשו"ת טוב טעם ודעת (מהרורא תליתאי ח"ב סי' ט"ז) הקשה, היכא ילפינן מקרא וחי בהם, דפיקוח נפש דוחה שבת, הרי שבת שקולה כעבודה זרה, כדאיתא במסכת חולין (דף ה.) דהמומר לחלל את השבת אין מקבלין ממנו קרבנות, דהמומר לעבודת כוכבים הוה מומר לכל התורה כולה, וכתב שם רש"י (ד"ה אלא לאו ה"ק) וז"ל, האי תנא חמירא ליה שבת כעבודת כוכבים, דהעובד ע"ז כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית עכ"ל, ובעבודה זרה נדחה פיקוח נפש מפני ע"ז כדאיתא במסכת ע"ז (דף כ"ז.), וכן הקשה בספר שליחות אליהו (פרשת כי תשא).

וכתב ליישב, דהלא ביומא (פ"ה:) איכא כמה לימודים ממילה ומן עבודה שפיקוח נפש דוחה שבת, והש"ס קאמר (שם) דשמואל עדיפא מכולהו, דמכולהו תינח ודאי ספק מנלן, וא"כ כיון דעכ"פ נלמד מהני קראי שודאי פיקוח נפש דוחה שבת, א"כ גלי קרא שאינו דומה לע"ז, דבע"ז אפילו ודאי פיקוח נפש נדחה מפני ע"ז, וכיון דגלי קרא דאינו דומה לע"ז לענין פיקוח נפש, שפיר ילפינן דספק פיקוח נפש דוחה שבת מוחי בהם עכ"ד.

ובגליון ישראל סבא (גליון ס"א) כתב השפע חיים זצ"ל, דהמקור לדבר שדומה חילול שבת כע"ז הוא דכתיב בפרשת משפטים (פרשה כ"ג-י"ב) ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות וגו', וסמך ליה ושם אלהים אחרים לא תזכירו וגו', וכתב שם בבעל הטורים דכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו וסמך ליה ג' רגלים לומר לך שכל המבזה את המועדות כאלו עובד ע"ז עיי"ש, וא"כ י"ל דקאי גם על שלפניו שכל המחלל את השבת כאלו עובד ע"ז, ולפי"ז יש להביא מקור אחר דכתיב בפרשת כי תשא (פרשה ל"ד-י"ז) אלהי מסכה לא תעשה לך את חג המצות תשמור וגו' ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות, דסמוך יר"ט ושבת לע"ז לומר לך שכולם שוין, ועיין בבעל הטורים בפרשת בהר (פרשה כ"ז-א) לא תעשו לכם אלילים וגו' וסמך ליה את שבתותי תשמורו וז"ל, סמך שבת לע"ז ששקול שבת כנגד ע"ז עכ"ל עיי"ש, וכ"כ בשו"ת מחנה חיים (ח"ב יור"ד סי' א' בהג"ה) עיי"ש עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

ומעתה מבואר שפיר דברי המדרש הנ"ל, דכיון דכתיב האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, והטעם דלקח משה שמים וארץ כדי שיבואו ויעידו על ישראל שקיימו את התורה, ולכאורה הא שמים וארץ נוגעים בעידותן הם, וע"כ דאה"נ הארץ הוה נוגע בעדות אבל השמים אינו נוגע בעדות וכנ"ל, ואכתי קשה דהרי אינו אלא עד אחד, וע"כ דסגי עד אחד בב"נ דילפינן לה מקרא אדרשנו מיד כל האדם, והקרא דשופך דם האדם אתיא למי שאינו עוסק בפו"ר, ומינה דדרשינן סמוכין, ומעתה דדרשינן סמוכין א"כ הוקש שבת לעבודה זרה, וא"כ קשה קושית המפ' הנ"ל דמנ"ל ללמוד ספק פיקוח נפש דדוחה שבת מוחי בהם, הא שבת שאני דאיתקש לע"ז, ולכן שואל המדרש אדם מישראל שהיה חושש באזונו מהו שיהא מותר לרפאותו בשבת, וע"ז משיב שמ"מ דוחה את השבת, וכתירץ הגרש"ק הנ"ל, דגילתה התורה מן שאר הלימודים דאינו דומה לעבודה זרה ודו"ק.

והנה המפ' הקשו דלמה היה צריך משה לשבור הלוחות כדי שידונו כפנויה ולא כאשת איש, דלכאורה י"ל דחטא העגל ל"ה חטא כלל, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ה.), ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא, ונפירש"י שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונסן אמר רבא אעפי"כ הדר קבלוה בימי אחשוורוש, דכתיב קימו וקבלו וכו' עיי"ש.

בספר ערוגת הבשם עה"ת (פרשת חקת) כתב, דלכאורה יש לבני ישראל טענת מודעא מטעמא אחרינא כאשר יבואר, דכתיב בתהלים (פרק קי"ט-צ"ו) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאוד, ומבואר בחובת הלבבות (בהקדמה) דקאי על פנימיות המצות שאין להם קץ, דאלו מצות הנגלות יש קץ למנינם, דהא תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני, אבל הפנימיות שבהם אין להם שיעור וערך, ואפילו מצוה חדא אין לה שיעור למעלה, והיינו דכתיב לשון יחיד רחבה מצותך ולא קאמר רחבה מצותיך בלשון רבים עיי"ש.

אך דצ"ב לשיטת הרמב"ם בהלכות מכירה (פ"א ה"ט), דא"א לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב, ומובא בשו"ע חו"מ (סי' ס' סעיף ב'), א"כ נימא מכאן מודעא רבה לאורייתא, דלא הוה מצי לחייב עצמו דהא אין לה שיעור וערך.

אבל הענין נכון דהא באמת בשעת קידושין פסק הרמב"ם דיכול לחייב עצמו אפילו בדבר שאינו קצוב, דבהאי הנאה דקמיתחנתו אהדדי גמרי ומקני אהדדי, וידוע דענין קודשא בריך הוא עם כנסת ישראל הוא בחינת זיווג, כדכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, ודרשו חז"ל במסכת גיטין (דף נ"ג), דהשי"ת כביכול התחייב עצמו לבלתי להחליף את ישראל באומה אחרת, וכ"כ ישראל חייבו עצמם לבלתי לעבוד את זולתו ית"ש, וממילא שפיר חייבים לקיים מה שקיבלו על עצמם, אפילו אם הוא דבר שאינו קצוב עכ"ד.

אך כ"ז א"ש אי נימא דקבלת התורה היתה ענין קידושין, וממילא מקרי דמיחתיני אהדדי, ושפיר נתחייבו בכל המצוות אעפ"י דהוי דבר שאין לו קצבה, וליכא טענת מודעא, ושפיר עשה משה בשבירת הלוחות כדי שידונו בפניו, אבל אי נימא דלא הוי ענין קידושין, אזי לא נתחייבו ישראל, כיון דהמצוות הוי דבר שאין להם קצבה.

ואיתא במסכת ברכות (דף נ"ז), הבא על נערה מאורסה (בחלוט) יצפה לתורה, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה עיי"ש, ואיתא במסכת פסחים (דף מ"ט), תנא ר' חייא, כל העוסק בתורה לפני עם הארץ, כאילו בועל ארוסתו בפניו (שמביישו), שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה, אל תקרי מורשה אלא מאורסה (לכל קהילות יעקב) עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל יש אם למסורת, אז י"ל אל תקרי מורשה אלא מאורסה, והוי ענין קידושין, משא"כ אי ס"ל יש אם למקרא ואזלינן בתר הקרי, והקרי היא מורשה, אז י"ל דלא הוי ענין קידושין.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח), דבשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו תנה הודך על השמים וכו' דהם רצו לקבל התורה וכו' עיי"ש, וכתבו המפ' דהמלאכים ג"כ רצו לזכות בתורה מצד דינא דבר מצרא, ובספר מאמר מרדכי (פרשת תשא) כתב, דלכך ניתנה התורה ע"י משרע"ה, משום דמלאה"ש היו טוענין דינא דבר מצרא, ולכן ניתן התורה ע"י משה שהוא נקרא ג"כ מלאך, שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים עיי"ש.

אך איתא במד"ר שמות (פ' כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטרין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובדעת זקנים (פרשת וירא) כתב בשם המדרש דהמלאכים אכלו בשר בחלב אצל אברהם, וזהו שאמר להם הקב"ה והלא אתם אכלתם בשר בחלב אצל אברהם וכתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש.

וכתב בספר משען המים (פרשת מטות) ובספר דברי יואל לסוכות (דף קמ"ה), דהבשר בחלב שהמלאכים אכלו היתה על ידי טיגון ולא על ידי בישול, ומביא דברי המד"ר בראשית (פרשה מ"ח-ט"ו),

א"ר חנינא, המעולה אחד מששים בחלב והבינוני אחד מארבעים והקיבר אחד מעשרים, ומבאר כוונת המדרש עפ"י מש"כ היפה תואר דבאמת לא הביא אברהם את החלב כדי לאכול, רק להראות לפניו חלב השמן שממנו הוציא החמאה, וזהו כוונת המדרש, שהביא אברהם חמאה המעולה שהוא אחד מששים בחלב עיי"ש, ולפי"ז נמצא דאכלו הבשר ע"י טיגון בחמאה ולא ע"י בישול בחלב, ומה שכתוב ויקח חמאה וחלב, לא היה כדי לאכול שניהם דרך החמאה היה לאכילה והחלב הביא רק להראות.

והנה אי טיגון אסור בבשר בחלב כתב בפליתי (סי' פ"ז סק"ב) ובספר משען המים (סו), דתליא בפלוגתא אי יש אם למסורת או למקרא, דבמסכת סנהדרין (דף ד) איתא, לא תבשל גדי בחלב אמו יכול בחלב היינו מנ"ל דהתורה אסרה בשר בחלב דילמא אסור לבשל בחלב, ואמרינן שם דלמ"ד יש אם למקרא לק"מ דהרי המקרא הוא בחלב, וקושיית הגמ' הוא רק למאן דס"ל יש אם למסורת, ומסיק הגמ' אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא תבשל גדי דרך בישול אסרה תורה, פי' מדאפקיה קרא בלשון בישול עכ"ל דהתורה אסרה בחלב דאיכא בישול ולא בחלב דלאו בישול הוא אלא טיגון.

והנה למ"ד יש אם למקרא ופשטיה דקרא מוכח דהתורה אסרה בחלב אפשר לומר דלא תבשל דאסרה תורה גם טיגון הוא בכלל, משא"כ למ"ד יש אם למסורת, דהא דידעינן איסור בשר בחלב הוא משום דאפקיה קרא בלשון בישול, לאפוקי חלב שאינו בישול אלא טיגון מוכח דדוקא בישול אסרה תורה ולא טיגון, ולפי"ז למ"ד יש אם למקרא וגם טיגון אסור עברו המלאכים על איסור בשר בחלב, משא"כ למ"ד יש אם למסורת שפיר אכלו בהיתר, ולפי"ז כשנדחו המלאכים מלקבל התורה מטעם שאכלו בשר בחלב עכ"ל דגם טיגון אסור ויש אם למקרא עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, אתמול נאמר לו עלה אל ה' לקבל התורה, והטעם כדי שלא יהיה טענת בר מיצרא להמלאכים, ולכאורה הא בלא"ה לא שייך התורה להמלאכים כיון שאכלו בשר בחלב, וע"כ דס"ל יש אם למסורת ודוקא בישול אסור ולא טיגון, ולפי"ז י"ל אל תקרי מורשה אלא מאורסה, וקבלת התורה הוי ענין קידושין, וממילא מקרי דמיחתיני אהדדי, ושפיר נתחייבו בכל המצוות אעפ"י דהוי דבר שאין לו קצבה, וליכא טענת מודעא, וא"כ היה צורך בשבירת הלוחות כדי שידונו בפניו, וא"כ אמאי נאמר לו עכשיו עלה אל ה' העברים, שנגזר עליו שלא יכנס לאר"י משום ששבר הלוחות, הרי כוונתו היתה להציל את בני ישראל ודו"ק.

ב) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), דבשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, והמפ' כתבו (עין ספר ראש רוד פרשת בשלח, ובספר שמע יעקב פרשת במדבר) דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש.

והנה המפרשים כתבו דמרע"ה לא נכנס לארץ ישראל משום ששבר הלוחות ועבר על הלאו לא תעשון כן לה' אלקיכם [הובא בספר עיר דוד (אות ק"ב, ואות ת"ז) בשם המדרש, ובספר זרע בירך (פרשת תצוה), ובספר לקט יוסף ערך משה (אות ט"ו), ובספר משען המים (פרשת ואחחנן) עיי"ש.

אך לכאורה הרי מבואר במדרש פרשת תשא (פרשה מ"ג-א), דכשחטאו ישראל באותו מעשה מה עשה משה, נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כדי להשיב חמתו, למה"ד, לשר ששלח לקדש אשה עם הסרסור, הלך וקלקלה עם אחר, הסרסור שהיה נקי מה עשה, נטל את כתובתה מה שנתן לו השר לקדשה וקרעה, אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש, כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושבין וכו' עיי"ש, מבואר מזה דמרע"ה שבר את הלוחות כדי להמליץ על ישראל דמוטב שידונו כפנויה ולא ידונו כאשת איש.

אך בלא"ה לא היה בדין לחייב את בני ישראל, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא (ופרש"י שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), וכתבו המפ' דלפי"ז לא ייחשב אותו מעשה לחטא, ואע"ג דע"ז הוא מזו מצוות שנצטוו ב"נ, מ"מ כיון דלא חטאו רק בשיתוף וכדאיתא בסנהדרין (דף ס"ג) אלמלא וי"ו שבהעלוק וכו' עיי"ש, ולכמה שיטות ב"נ לא נצטוו על השיתוף עיין ברמ"א או"ח (סי' קנ"ו), ולפי"ז אם איתא להאי מודעא נמצא דהיה להם אמתלא טובה ולא היה צורך בשבירת הלוחות.

אך י"ל, לפימ"ש"כ בספר יציב פתגם (פרשת משפטים) עה"פ ויראו את אלקי ישראל וגו', די"ל הטעם דהקב"ה כפה עליהם ההר בעת קבלת התורה, דהלא כתיב בפרשת יתרו (פרשה י"ט-כ) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר וגו', וכתוב בפרשת ברכה (פרשה ל"ג-ב) ה' מסיני בא וגו', וכדי שלא יסתכלו ויהנו מזיו השכינה, כפה עליהם את ההר כדי לכסות מראה עיניהם עכ"ד, ולפי"ז ליכא טענת מודעא.

אך י"ל, לפי"מ דאיתא במנחות (דף מ"ג:) וראיתם אותו וזכרתם ועשיתם, ראייה (ציצית) מביאה לידי זכירה (מצות), זכירה מביאה לידי עשיה, ורשב"י אומר כל הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה, כתיב הכא וראיתם אותו וכתוב התם את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד (מה להלן שכינה אף כאן שכינה) עיי"ש, ועיין בספרי (פרשת שלח), ר' מאיר אומר וראיתם אותם לא נאמר אלא וראיתם אותו, מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית מעלים עליו כאלו הקביל פני שכינה וכו' עיי"ש, ולפי"ז לא שייך לומר דכפה עליהם ההר בשביל שלא יסתכלו בשכינה, דהרי חזינן דמי שזריז במצות ציצית זוכה ומקבל פני השכינה.

ובספר יציב פתגם (פרשת שמ"ג) כתב לבאר מה דאיתא במסכת שבת (סו), דמשה רבינו השיב על תביעת מלאכי השרת ואמר רבנו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה וכו' לא יהיה לך אלהים אחרים, בין עמים אתם שרויין שעובדין עבודת גלולים, שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו, כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות, שוב מה כתיב בה, לא תשא, משא ומתן יש ביניכם, שוב מה כתיב בה, כבד את אביך ואת אמך, אב ואם יש לכם, שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאוף לא תגנוב קנאה יש ביניכם יצה"ר יש ביניכם וכו' עיי"ש.

ולכאורה צ"ב סברת מלאכי השרת, וכי לא ידעו שרוב מצוות התורה אי אפשר לקיימן רק בעולם הזה בבעלי גוף חומרי, והיאך עלה על דעתם לקבל התורה.

אך י"ל דסברו דאעפ"י שאי אפשר להם לקיים המצוות הקשורים בעניני הגוף והגשם, מ"מ יכולים לקבל המצוות וחלקי התורה דשייך קיומם גם בשמים ממעל, כגון מצוות אהבת ה' ויראת ה' ותלמוד תורה וכדומה.

אך י"ל דזה תליא בפלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ק"א) עה"פ (ישעיה ה-ל"ד) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר ריש לקיש למי שמשירי אפילו חק אחד (מלשמו נידון בגיהנום), אמר ר' יוחנן לא נחא למרייהו דאמרת להו הכי (אין הקב"ה רוצה שיהא דן את ישראל כל כך לכהן חובה), אלא אפילו לא למד אלא חק אחד עיי"ש.

ויש לומר דמלאכי השרת ס"ל כר' יוחנן דבחוק אחד סגי להנצל ממדת הדין, ומינה דכל מצוה ומצוה חשיב בפני עצמה, ולכן רצו לקבל אותן המצוות דשייכו בהו, ומשה רבינו השיבם כדעת ר"ל דצריכין לקיים כל התורה כולה כי תורת ה' תמימה וכיון שהם אינן שייכים בכמה וכמה מצוות אינם יכולין לקבל את התורה עיי"ש.

וכ"ק אדמו"ר מצאנו שליט"א אמר דפלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש הנ"ל תליא אי ס"ל לחלק צריך קרא או לא צריך קרא, דריש לקיש ס"ל כהמ"ד לחלק צריך קרא, ובכל מקום שניהם כאחד במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כל אחד ואחד בפני עצמו, לפיכך שלימות קיום התורה אינו אלא בקיום כל המצוות יחדיו, ואין נחשב לזכות מה שמקיים חלק ממצוות התורה לינצל מגיהנום, ולכן דרש מה דכתיב לבלי חק דקאי על מי שמשירי אפילו חק אחד.

ורבי יוחנן ס"ל כמ"ד לחלק לא צריך קרא, דכל אחד בפני עצמו משמע עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו, וה"נ קיום התורה הוא אפילו בחלק מן המצוות וסגי גם במה ששמר מקצת מצוות לינצל מן גיהנום, ולכן מפרש מה דכתיב לבלי חק דקאי על מי שלא שמר אפילו חק אחד עכ"ד האדמו"ר מצאנו שליט"א.

ולכאורה יש להעיר, דאיתא בשמות רבה (פרשה מ"ג-ה), אמר ריב"ל בשם רשב"י, פתח של תשובה פתח לו הקב"ה אנכי ה' אלקיך בסיני למשה (פתחון פה הכין לו הקב"ה למשה שיהיה לו מה להשיב), בשעה שעשו ישראל העגל היה משה מפיס את האלקים ולא היה שומע לו וכו', אמר משה, רבון העולם, כך אמרת בסיני אנכי ה' אלקיך, אלקיכם לא נאמר, לא לי אמרת, שמא להם אמרת ואני בטלתי את הדיבור אתמהא לי, הוי יחל משה וגו'.

וכן הוא לקמן (פרשה מ"ז-ט), אמר משה לפני הקב"ה, למה אתה כועס עליהם לא שעשו עבודת כוכבים לא צויתם, אמר לו הקב"ה, בדיבור שני לא אמרתי לא יהיה לך, אמר לפניו לא צוית אותם, לי צוית, שמא אמרת להם לא יהיה לכם לי צוית וכו' עיי"ש, ולפי"ז לא צריך משה לשבור הלוחות.

ובספר משען המים (פרשת בראשית) ד"ה ובאופן אחר כתב, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), אמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה, רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו', אמר לפניו, רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אמר להן כלום למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם וכו' עיי"ש.

ולפי"ז כל זה נכון לדחות דבריהם רק אם אמירת אנכי ה' אלקיך וגו' נאמרה לכל עדת ישראל, אבל אי נימא דאמירת אנכי ה' אלקיך נאמרה רק למשה רבינו עצמו, א"כ כיון שמרע"ה לא היה בשעבוד מצרים, ממילא לא היה מקום לדחות את מלאכי השרת בהאי טענה למצרים ירדתם ולפרעה השתעבדתם.

ובזה יבואר המדרש, דר' יודן שאל ממנ"פ, אתמול נאמר לו למשה עלה אל ה' כדי לקבל התורה, ולכאורה המלאכים טענו דהתורה שייכת להם מכח דינא דבר מיצרא, ועכצ"ל דלכן לא קיבלו את התורה משום שלא היו במצרים, ולפי"ז ליכא למימר לי צוית ולא להם, דהלא משה רבינו נמי לא השתעבד לפרעה, ומעתה שפיר עשה במה ששיבך הלוחות כדי שידונו כפנויה, וא"כ אמאי נאמר לו עכשיו עלה אל ה' העברים, שנגזר עליו שלא יכנס לאר"י משום ששבר הלוחות, הרי כוונתו היתה להציל את בני ישראל ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

אך י"ל, דאיתא במסכת מנחות (דף כ"ח:) ארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת, ר' ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות עיי"ש, ולפי"ז לכאורה י"ל דמה דקשה ליה לר"מ ולרשב"י דהו"ל לומר וראיתם אותם, א"ש אי ס"ל כר' ישמעאל דמצות ציצית ארבע מצות הן, ולפי"ז יש לדקדק דהו"ל לומר וראיתם אותם, וכיון דכתיב אותו ע"כ דקאי על הקב"ה, ומי שזרזו במצות ציצית זוכה ומקבל פני שכינה, משא"כ לרבי עקיבא דס"ל דמצות ציצית הוא מצוה אחת, א"כ א"ש בפשיטות אמאי כתיב אותו, ולר"ע י"ל דוראיתם אותו קאי על מצות ציצית.

ובשו"ת חלקת השדה (בתשובה בריש הספר דף כ"ג:) כתב, דפלוגתתם אי ציצית הוי ארבע מצות או חד מצוה, תליא בפלוגתת ר' יאשיהו ור' יונתן אי לחלק צריך קרא ובלא"ה שניהם כאחד במשמע, או דכל אחד ואחד בפני עצמו משמע עד שיפרט לך הכתוב יחדיו, דהתורה אמרה גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך וגו', ואי ס"ל דבעינן קרא לחלק מסתבר לומר דכל הציצית מצוה אחת הן דמהיכי תיתי לחלקן לד' מצות, משא"כ אי ס"ל דלחלק לא צריך קרא י"ל דכל ציצית הוי מצוה בפ"ע.

וכתב שם לבאר דר' ישמעאל ור"ע אזלי לשיטתייהו במסכת שבועות (דף כ"ג:) גבי נשבע לבטל את המצוה, דמשמע דפליגי ר"י ור"ע בהאי מילתא אי לחלק צריך קרא עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, דר' יודן שאל ממנ"פ, אתמול נאמר לו למשה עלה אל ה' כדי לקבל התורה, ולכאורה המלאכים טענו דהתורה שייכת להם מכח דינא דבר מיצרא, ועכצ"ל דס"ל כר"ל דצריכין לקיים כל התורה כולה כי תורת ה' תמימה, וכיון שהם אינן שייכים בכמה וכמה מצוות אינם יכולין לקבל את התורה, ולפי"ז ס"ל לחלק צריך קרא, ולפי"ז מצוץ ציצית הוא מצוה אחת.

ולפי"ז הא דכתיב וראיתם אותו קאי על מצות ציצית, וי"ל דאסור להסתכל בשכינה, ומעתה י"ל דכפייית ההר היתה שלא יסתכלו בשכינה, ולפי"ז תו ליכא טענת מודעא, וא"כ היה צורך בשבירת הלוחות כדי שידונו כפנויה, וא"כ אמאי נאמר לו עכשיו עלה אל ה' העברים, שנגזר עליו שלא יכנס לאר"י משום ששבר הלוחות, הרי כוונתו היתה להציל את בני ישראל ודו"ק.

ג) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דמשה לא נכנס לארץ ישראל משום ששבר הלוחות, והבאנו מה דאיתא במדרש הטעם דמרע"ה שבר את הלוחות, כדי להמליץ על ישראל דמוטב שידונו כפנויה ואל ידונו כאשת איש.